

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

А.В.ПАВЛЕНКО, Л.П.КАГАДІЙ, В.Л. КОПОРУЛІН

ОПЕРАЦІЙНЕ ЧИСЛЕННЯ

**Затверджено на засіданні Вченої ради академії
як навчальний посібник. Протокол № 1 від 3.01.2012**

Дніпропетровськ НМетАУ 2012

УДК 517(07)

Павленко А.В., Кагадій Л.П., Копорулін В.Л. Операційне числення: Навч. посібник. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2012. – 42 с.

Викладені основи операційного числення, що побудоване на перетворенні Лапласа. Розглянуті його основні властивості і найважливіші застосування, а саме, до розв'язання задач Коші для звичайних лінійних диференціальних рівнянь зі сталими коефіцієнтами і систем таких рівнянь. Теоретичні положення супроводжуються необхідними поясненнями та ілюстраціями, а також розв'язанням відповідних прикладів. Пропонуються задачі для самостійного виконання.

Призначений для студентів напрямів: 6.050202 – автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології, 6.050102 – електромеханіка, 6.050502 – інженерна механіка, 6.050503 – машинобудування, 6.051002 – метрологія, стандартизація та сертифікація усіх форм навчання.

Табл.2. Іл. 7. Бібліогр.: 24 найм.

Друкується за авторською редакцією

Відповідальний за випуск А.В. Павленко, д-р фіз.-мат. наук, проф.

Рецензенти: О.О.Сдвижкова, д-р фіз.-мат. наук, проф. (НГУ)
В.Г.Зайцев, канд. фіз.-мат. наук, доц. (ДНУ ім.О.Гончара)

© Національна металургійна академія
України, 2012

© Павленко А.В., Кагадій Л.П.,

Копорулін В.Л., 2012

З М І С Т

ВСТУП	4
1. Оригінали та зображення	5
2. Відшукування зображень за означенням	7
3. Основні властивості перетворення Лапласа	8
Теорема додавання (лінійність перетворення Лапласа)	8
Теорема подібності	9
Теорема зсуення	9
Теорема запізнювання.	10
Теорема про диференціювання оригіналу	14
Теорема про інтегрування оригіналу	15
Теорема про диференціювання зображення	15
Теорема про інтегрування зображення	17
Теорема про множення зображень (теорема Бореля)	18
Наслідок (інтеграли Дюамеля)	19
4. Обернене перетворення Лапласа. Способи відновлення оригіналу за відомим зображенням	25
Теорема обернення	25
Перша теорема розкладання	25
Друга теорема розкладання	26
5. Застосування операційного числення до розв'язання звичайних диференціальних рівнянь.	30
Рівняння з нульовими початковими умовами. Метод Дюамеля	34
6. Розв'язання систем звичайних лінійних диференціальних рівнянь зі сталими коефіцієнтами	36
7. Задачі для самостійного виконання	38
ЛІТЕРАТУРА	40

ВСТУП

Операційне або *символічне числення* є ефективним методом дослідження багатьох теоретичних і прикладних задач у різних областях науки і техніки, зокрема, фізики, математики, механіки, теорії автоматичного регулювання, електротехніки (дослідження перехідних режимів електричних ланцюгів), радіотехніки, телемеханіки та ін. Особливо значна його роль при розв'язанні лінійних диференціальних рівнянь (звичайних та у частинних похідних), інтегральних, інтегро-диференціальних та інших рівнянь.

Методи символічного числення дозволяють розглядати символ $\frac{d}{dt} = p$ як величину, над якою можна здійснювати певну систему формальних операцій. У цій системі, при деяких умовах, дії диференціювання функції $f(t)$ дійсної змінної t (*оригіналу*) відповідає дія множення на оператор p певної функції $F(p)$ комплексної змінної p (*зображення*), а дії інтегрування функції $f(t)$ відповідає ділення на p функції $F(p)$. Завдяки цьому дії над зображеннями виявляються значно простішими, ніж дії над оригіналами. Зокрема, розв'язання лінійних диференціальних рівнянь зі сталими коефіцієнтами відносно шуканої функції $f(t)$ зводиться до розв'язання відповідних алгебраїчних рівнянь відносно функції $F(p)$. Суть операційного методу полягає у наступному: 1) від оригіналу $f(t)$ за допомогою того чи іншого оператора здійснюється формальний перехід до відповідного зображення $F(p)$; 2) складається так зване *операторне рівняння* відносно $F(p)$ (воно є наслідком заданих дій над $f(t)$); 3) відшукується розв'язок $F(p)$ операторного рівняння; 4) виконується зворотній перехід від знайденого $F(p)$ до розв'язку задачі $f(t)$.

Операційне числення будується на основі *інтегральних перетворень*, тобто операцій вигляду

$$F(p) = \int_a^b K(t, p) f(t) dt, \quad (1)$$

де функція $K(t, p)$ називається *ядром перетворення*. Існує декілька різних перетворень (Бесселя, Мелліна, Фур'є, Лапласа, Карсона-Хевісайда та ін.), які різняться границями інтегрування і ядром. Форма перетворення визначається характером задач, до розв'язання яких воно застосовується. Ми будемо розглядати *перетворення Лапласа*, яке є одним з найбільш уживаних.

1. Оригінали та зображення

Нехай $f(t)$ – дійсна або комплексна функція дійсної змінної t (під t будемо розуміти час або координату).

Функція $f(t)$ називається *оригіналом*, якщо вона задовольняє наступним умовам:

1. $f(t) \equiv 0$ при $t < 0$.

2. $f(t)$ – кусково-неперервна при $t \geq 0$, тобто вона неперервна або має точки розриву 1-го роду, причому, на кожному скінченному проміжку осі t таких точок тільки скінченна множина; $f(0) = f(+0)$.

3. Існують такі числа $M > 0$ й $s > 0$, що для усіх $t > 0$ виконується нерівність $|f(t)| < M \cdot e^{st}$, тобто при зростанні t функція $f(t)$ може зростати не швидше деякої експоненціальної функції e^{st} . Число $s_0 \geq 0$, таке, що подана нерівність виконується при $s > s_0$ і не виконується при $s < s_0$, називається *показником зростання* функції $f(t)$.

Перша умова означає, що деякий фізичний процес, який описує функція $f(t)$, починається у момент часу $t = 0$ і розвиток цього процесу до початкового моменту (тобто при $t < 0$) не має значення. Третій умові задовольняють обмежені функції ($s_0 = 0$), степеневі t^n ($n > 0$) й багато інших. Однак не є оригіналами, наприклад, функції вигляду $f(t) = Me^{t^2}$ (не виконується умова 3), функції $f(t) = \frac{a}{t^n}$, $n > 0$ (не виконується умова 2). Відзначимо, що умови

1) – 3) виконуються для більшості функцій, що описують реальні фізичні процеси. Зазначимо також, що комплексна функція дійсної змінної $f(t) = f_1(t) + if_2(t)$ буде оригіналом тільки у тому випадку, якщо обидві дійсні функції $f_1(t)$ й $f_2(t)$ також будуть оригіналами.

Найпростішим оригіналом є функція вигляду

$$\eta(t) = \begin{cases} 1, & t \geq 0, \\ 0, & t < 0, \end{cases}$$

яка називається *одиночною функцією* або *функцією Хевісайда*. Її графік наведений на рис. 1.

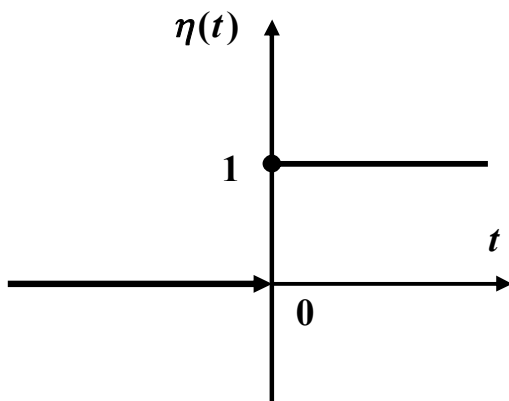

Рис. 1

Неважно бачити, що, якщо довільна функція $f(t)$ задовольняє умовам 2), 3), але не задовольняє умові 1), то функція $f(t) \cdot \eta(t)$ задовольняє усім умовам, тобто є оригіналом. Тому звичайно заради скорочення записів множник $\eta(t)$ опускають, маючи на увазі, що усі функції $f(t)$, які розглядаються у якості оригіналів, дорівнюють 0 при від'ємних значеннях t .

Зображенням за Лапласом (далі просто *зображення*) оригінала $f(t)$ називається функція $F(p)$ комплексної змінної $p = s + i\sigma$ така, що визначається інтегральним перетворенням

$$F(p) = \int_0^{\infty} f(t) \cdot e^{-pt} \cdot dt, \quad (2)$$

яке називається *перетворенням або оператором Лапласа*. Неважко бачити, що у (1) границі інтегрування $a = 0$, $b = +\infty$, а ядро перетворення $K(t, p) = e^{-pt}$. Інтеграл справа у (2) називається *інтегралом Лапласа*. Функція $F(p)$ визначена на множині тих значень p , при яких інтеграл Лапласа збігається, і $F(p) \rightarrow 0$ при $\operatorname{Re} p \rightarrow +\infty$.

Відповідність між оригіналом $f(t)$ та зображенням $F(p)$ будемо записувати у вигляді $f(t) \rightarrow F(p)$ (існує й багато інших позначень перетворення Лапласа, наприклад, $f(t) \doteq F(p)$, $f(t) \leftarrow F(p)$, $F(p) = L\{f(t)\}, \dots$). Оригінал будемо позначати малою буквою, а його зображення - відповідною великою, наприклад, $x(t) \rightarrow X(p)$, $y(t) \rightarrow Y(p)$.

2. Відшукування зображень за означенням

Приклад 1. Знайти зображення одиничної функції $\eta(t)$.

Розв'язання. За означенням (2) перетворення Лапласа при $s = \operatorname{Re} p > 0$ ($s_0 = 0$) знаходимо

$$\begin{aligned} F(p) &= \int_0^{\infty} \eta(t) e^{-pt} dt = \int_0^{\infty} 1 \cdot e^{-pt} dt = \lim_{b \rightarrow \infty} \int_0^b e^{-pt} dt = \lim_{b \rightarrow \infty} \left. -\frac{1}{p} \cdot e^{-pt} \right|_0^b = \\ &= -\frac{1}{p} (\lim_{b \rightarrow \infty} e^{-bt} - e^0) = -\frac{1}{p} (0 - 1) = \frac{1}{p}. \end{aligned}$$

Отже,

$$\eta(t) \rightarrow \frac{1}{p} \quad \text{або} \quad 1 \rightarrow \frac{1}{p}. \quad (3)$$

Приклад 2. Знайти зображення функції e^{at} , де a - довільне число.

Розв'язання. Візьмемо таке p , що $\operatorname{Re} p > \operatorname{Re} a$. Тоді за означенням (2) перетворення Лапласа знаходимо

$$F(p) = \int_0^{\infty} e^{at} e^{-pt} dt = \lim_{b \rightarrow \infty} \int_0^b e^{-(p-a)t} dt = - \lim_{b \rightarrow \infty} \frac{1}{p-a} \cdot e^{-(p-a)t} \Big|_0^b =$$

$$= \frac{1}{p-a} \lim_{b \rightarrow \infty} (1 - e^{-(p-a)b}) = \frac{1}{p-a} (1 - \lim_{b \rightarrow \infty} e^{-(\operatorname{Re} p - \operatorname{Re} a)b}) = \frac{1}{p-a},$$

оскільки $\lim_{b \rightarrow \infty} e^{-(\operatorname{Re} p - \operatorname{Re} a)b} = 0$ при $\operatorname{Re} p > \operatorname{Re} a$.

Отже,

$$e^{at} \rightarrow \frac{1}{p-a} \quad (\operatorname{Re} p > \operatorname{Re} a). \quad (4)$$

Відшукування зображень безпосередньо за означенням пов'язане з обчисленням невласних інтегралів і може бути достатньо складною задачею. У багатьох випадках для цього набагато зручніше використовувати *властивості* перетворення Лапласа. Наведемо найважливіші з цих властивостей (через обмеженість обсягу підручника доведення надані тільки для деяких з них).

3. Основні властивості перетворення Лапласа

Теорема додавання (лінійність перетворення Лапласа). Лінійній комбінації оригіналів відповідає та ж сама лінійна комбінація зображень, тобто, якщо $f_i(t) \rightarrow F_i(p)$, то для будь-яких комплексних сталих α_i ($i = \overline{1, n}$)

$$\sum_{i=1}^n \alpha_i f_i(t) \rightarrow \sum_{i=1}^n \alpha_i F_i(p). \quad (5)$$

Справедливість формули (5) випливає з означення (2) перетворення Лапласа і того, що інтегрування є лінійною операцією.

Приклад 3. Знайти зображення функцій $\sin t$, $\cos t$, $sh t$ та cht .

Розв'язання. Оскільки $\sin t = \frac{e^{it} - e^{-it}}{2i}$, $\cos t = \frac{e^{it} + e^{-it}}{2}$, $sh t = \frac{e^t - e^{-t}}{2}$,

$cht = \frac{e^t + e^{-t}}{2}$, то за формулою (4) і властивістю (5) маємо

$$\sin t \rightarrow \frac{1}{2i} \left(\frac{1}{p-i} - \frac{1}{p+i} \right) = \frac{1}{p^2+1}, \quad \cos t \rightarrow \frac{1}{2} \left(\frac{1}{p-i} + \frac{1}{p+i} \right) = \frac{p}{p^2+1},$$

$$\operatorname{sh} t \rightarrow \frac{1}{2} \left(\frac{1}{p-1} - \frac{1}{p+1} \right) = \frac{1}{p^2-1}, \quad \operatorname{ch} t \rightarrow \frac{1}{2} \left(\frac{1}{p-1} + \frac{1}{p+1} \right) = \frac{p}{p^2-1}.$$

Теорема подібності. Якщо функція $f(t)$ є оригіналом й $f(t) \rightarrow F(p)$, то для будь-якого числа $\alpha > 0$

$$f(\alpha t) \rightarrow \frac{1}{\alpha} F\left(\frac{p}{\alpha}\right). \quad (6)$$

Доведення. Нехай $u = \alpha t$. Тоді $t = \frac{u}{\alpha}$, $dt = \frac{1}{\alpha} du$. Отже,

$$\int_0^{\infty} f(\alpha t) e^{-pt} dt = \int_0^{\infty} f(u) e^{-\frac{p}{\alpha} u} \frac{1}{\alpha} du = \frac{1}{\alpha} F\left(\frac{p}{\alpha}\right),$$

оскільки неважливо, якою буквою позначена змінна інтегрування.

Приклад 4. Знайти зображення функцій $\sin at$, $\cos at$, $\operatorname{sh} at$ та $\operatorname{ch} at$.

Розв'язання. За властивістю (6) з попереднього маємо

$$\sin at \rightarrow \frac{1}{a} \frac{1}{\left(\frac{p}{a}\right)^2 + 1} = \frac{a}{p^2 + a^2}, \quad \cos at \rightarrow \frac{1}{a} \frac{\frac{p}{a}}{\left(\frac{p}{a}\right)^2 + 1} = \frac{p}{p^2 + a^2}, \quad (7)$$

$$\operatorname{sh} at \rightarrow \frac{1}{a} \frac{1}{\left(\frac{p}{a}\right)^2 - 1} = \frac{a}{p^2 - a^2}, \quad \operatorname{ch} at \rightarrow \frac{1}{a} \frac{\frac{p}{a}}{\left(\frac{p}{a}\right)^2 - 1} = \frac{p}{p^2 - a^2}. \quad (8)$$

Теорема зсунення. Якщо функція $f(t)$ є оригіналом й $f(t) \rightarrow F(p)$, то для будь-якого числа α

$$e^{-\alpha t} f(t) \rightarrow F(p + \alpha). \quad (9)$$

Доведення. Безпосередньо з означення (2) маємо

$$e^{-\alpha t} f(t) \rightarrow \int_0^{\infty} e^{-\alpha t} f(t) e^{-pt} dt = \int_0^{\infty} f(t) e^{-(\alpha+p)t} dt = F(p + \alpha).$$

Приклад 5. Знайти зображення функцій $e^{at} \sin bt$ та $e^{at} \cos bt$.

Розв'язання. За властивістю (9) (де α замінюємо на $-a$) та за формулами (7) маємо

$$e^{at} \sin bt \rightarrow \frac{b}{(p-a)^2 + b^2}, \quad e^{at} \cos bt \rightarrow \frac{p-a}{(p-a)^2 + b^2}. \quad (10)$$

Теорема запізнювання. Якщо функція $f(t)$ є оригіналом й $f(t) \rightarrow F(p)$, то для будь-якого числа $t_0 > 0$

$$f(t-t_0) \rightarrow e^{-t_0 p} F(p). \quad (11)$$

Зауваження. Теорема запізнювання є двоїстою до теореми зсуення. Термін “запізнювання” означає, що якщо функція $f(t)$ є оригіналом і описує деякий фізичний процес, то функція $f(t-t_0)$ також є оригіналом і описує той самий процес, але такий, що почався із затримкою на час t_0 . Тому графік функції $f(t-t_0)$ утворюється шляхом зсуву графіка функції $f(t)$ праворуч на t_0 одиниць (рис. 2). Функцію $f(t-t_0)$ називають *оригіналом із запізнюванням*.

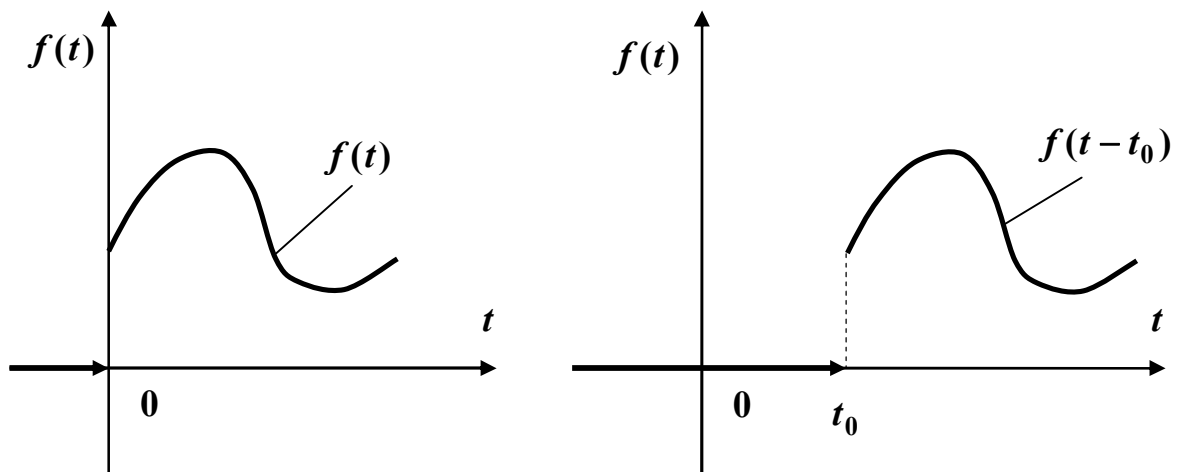

Рис. 2

Доведення. Нехай $u = t - t_0$. Тоді $t = u + t_0$, $dt = du$. При змінненні t від 0 до ∞ змінна u змінюється від $-t_0$ до ∞ . Отже,

$$\int_0^{\infty} f(t - t_0) e^{-pt} dt = \int_{-t_0}^{\infty} f(u) e^{-(u+t_0)} du = e^{-pt_0} \int_{-t_0}^{\infty} f(u) e^{-pu} du.$$

Але ж $f(u) = 0$ при $u < 0$, тобто на інтервалі $(-t_0, 0)$. Тому

$$e^{-pt_0} \int_{-t_0}^{\infty} f(u) e^{-pu} du = \int_0^{\infty} f(u) e^{-pu} du = e^{-pt_0} F(p).$$

Із використанням теореми запізнювання дуже зручно знаходити зображення кусково-неперервних функцій, а також функцій, що описують імпульсні процеси.

Приклад 6. Знайти зображення узагальненої одиничної функції

$$\eta(t - t_0) = \begin{cases} 1, & t \geq t_0, \\ 0, & t < t_0 \end{cases} \quad (12)$$

(рис. 3).

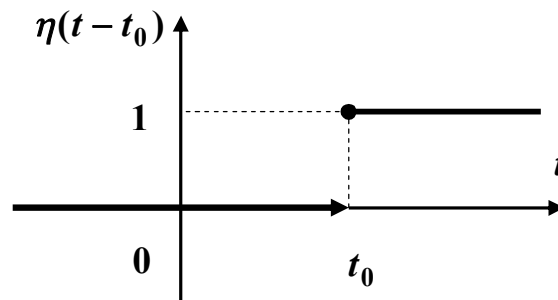

Рис. 3

Розв'язання. Оскільки $\eta(t) \rightarrow \frac{1}{p}$, то за теоремою запізнювання

$$\eta(t - t_0) \rightarrow \frac{e^{-pt_0}}{p}.$$

Узагальнена одинична функція виявляється дуже корисною для опису імпульсних і кусково-неперервних функцій. Цей опис базується на формулі

$$f(t) = \varphi(t) \cdot [\eta(t - a) - \eta(t - b)], \quad (13)$$

за допомогою якої подається функція $f(t) = \begin{cases} 0, & t < a, & t > b, \\ \varphi(t) \neq 0 & \forall t \in (a, b) \end{cases}$ (рис. 4).

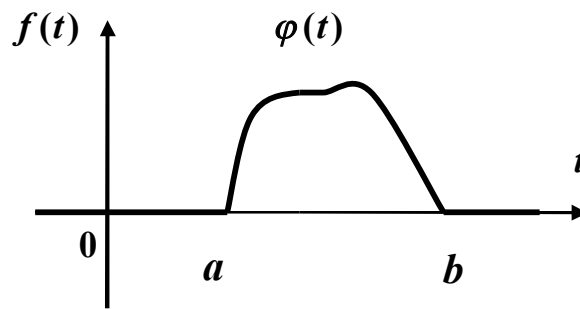

Рис. 4

Зауваження. Слід *відрізнати* звичайний оригінал $f(t-t_0) \cdot \eta(t)$ від оригіналу із запізнюванням $f(t-t_0) \cdot \eta(t-t_0)$ (рис. 5). Отже, щоб уникнути

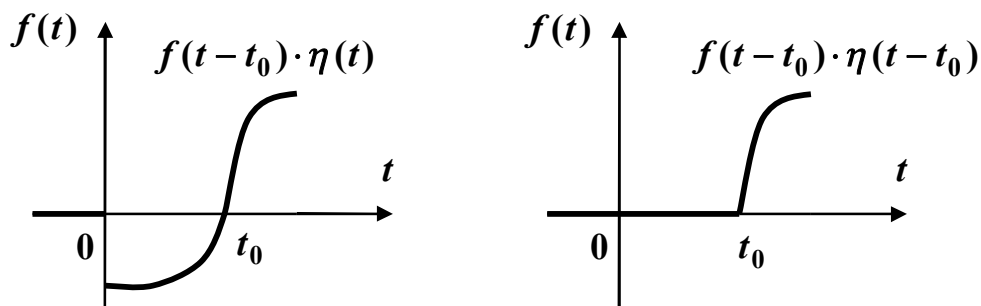

Рис. 5

неоднозначності і не уточнювати кожен раз, який саме з оригіналів мається на увазі, домовимося надалі множник $\eta(t-t_0)$ у запису оригіналу із запізнюванням не опускаєти і застосовувати теорему запізнювання у вигляді

$$f(t-t_0) \cdot \eta(t-t_0) \rightarrow e^{-t_0 p} F(p). \quad (11')$$

Приклад 7. Знайти зображення імпульсної функції $f(t) = \begin{cases} 0, & t < 3, \\ h, & 3 \leq t < 5, \\ 0, & t \geq 5. \end{cases}$

Розв'язання. Графік функції наведений на рис. 6.

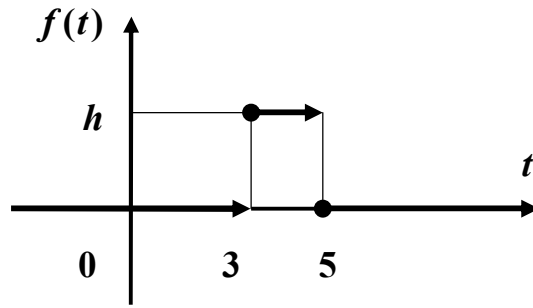

Рис. 6

За формулою (13) задана функція може бути записана у вигляді

$$f(t) = h \cdot [\eta(t-3) - \eta(t-5)].$$

Тоді за властивістю лінійності і теоремою запізнювання маємо

$$f(t) \rightarrow h \left(e^{-3t} \frac{1}{p} - e^{-5t} \frac{1}{p} \right) = h \frac{e^{-3t}}{p} (1 - e^{-2t}).$$

Приклад 8. Знайти зображення кусково-неперервної функції, графік якої зображений на рис. 7.

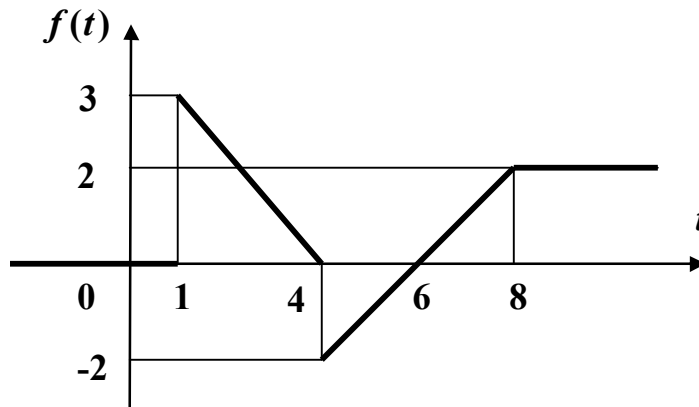

Рис. 7

Розв'язання. Опишемо задану функцію:

$$f(t) = \begin{cases} 0, & t < 1, \\ 4 - t, & 1 < t < 4, \\ t - 6, & 4 < t < 8, \\ 2, & t > 8. \end{cases}$$

Тоді, за формулою (13), вона може бути подана у вигляді

$$f(t) = (4 - t) \cdot [\eta(t-1) - \eta(t-4)] + (t - 6) \cdot [\eta(t-4) - \eta(t-8)] + 2\eta(t-8)$$

або

$$f(t) = (4-t) \cdot \eta(t-1) + 2(t-5) \cdot \eta(t-4) + (8-t) \cdot \eta(t-8).$$

Отже, за властивістю лінійності і теоремою запізнювання маємо

$$f(t) \rightarrow F(p) = \left(\frac{4}{p} - \frac{1}{p^2} \right) \cdot e^{-p} + 2 \left(\frac{1}{p^2} - \frac{5}{p} \right) \cdot e^{-4p} + \left(\frac{8}{p} - \frac{1}{p^2} \right) \cdot e^{-8p}.$$

Теорема запізнювання має особливе значення в теорії регулювання. Користуючись нею, можна досліджувати системи з ланками, що запізнюються, кусково-неперервні функції, зокрема, “східчасті” функції, що на практиці описують скидання або приєднання сталих навантажень.

Теорема про диференціювання оригіналу. Нехай функція $f(t)$ та її похідні $f'(t), f''(t), f'''(t), \dots, f^{(n)}(t)$ є оригіналами, причому, $f(t) \rightarrow F(p)$.

Тоді

$$\begin{aligned} f'(t) &\rightarrow pF(p) - f(0), \\ f''(t) &\rightarrow p^2 F(p) - p f(0) - f'(0), \\ f'''(t) &\rightarrow p^3 F(p) - p^2 f(0) - p f'(0) - f''(0), \\ &\dots \\ f^{(n)}(t) &\rightarrow p^n F(p) - \sum_{k=1}^n p^{n-k} f^{(k-1)}(0), \end{aligned} \tag{14}$$

де $f^{(i)}(0) = \lim_{t \rightarrow 0+0} f^{(i)}(t)$ ($i = 0, 1, \dots, n-1$).

Ця теорема є одним з найважливіших обґрунтувань застосування перетворення Лапласа до розв'язування задач Коші для звичайних диференціальних рівнянь і систем таких рівнянь.

Приклад 9. Знайти зображення диференціального виразу

$$x''(t) + 5x'(t) - 7x(t) + 2$$

при початкових умовах $x(0) = 4, \quad x'(0) = 0$.

Розв'язання. Нехай $x(t) \rightarrow X(p)$. Тоді за теоремою про диференціювання оригіналу $x'(t) \rightarrow pX(p) - 4$, $x''(t) \rightarrow p^2X(p) - 4p - 0$. За властивістю лінійності $x''(t) + 5x'(t) - 7x(t) + 2 \rightarrow p^2X(p) - 4p + 5pX(p) - 20 - 7X(p) + \frac{2}{p} = (p^2 + 5p - 7)X(p) - 4(p + 5) + \frac{2}{p}$. (Тут враховано, що $2 = 2\eta(t) \rightarrow 2 \cdot \frac{1}{p}$).

Теорема про інтегрування оригіналу. Якщо функція $f(t)$ є оригіналом й $f(t) \rightarrow F(p)$, то

$$\int_0^t f(\tau) d\tau \rightarrow \frac{F(p)}{p}, \quad (15)$$

тобто інтегруванню оригіналу від 0 до t відповідає ділення зображення на p .

Приклад 10. Знайти зображення інтеграла $\int_0^t (u - \cos u) du$.

Розв'язання. Оскільки $f(t) = t - \cos t$ є оригіналом і $t - \cos t \rightarrow \frac{1}{p^2} - \frac{p}{p^2 + 1}$,

то за теоремою про інтегрування оригіналу $\int_0^t (u - \cos u) du \rightarrow \frac{1}{p} \left(\frac{1}{p^2} - \frac{p}{p^2 + 1} \right) = \frac{1}{p^3} - \frac{1}{p^2 + 1}$.

Теорема про диференціювання зображення. Якщо функція $f(t)$ є оригіналом й $f(t) \rightarrow F(p)$, то

$$-t \cdot f(t) \rightarrow F'(p), \quad (16)$$

тобто множенню оригіналу на $-t$ відповідає диференціювання зображення.

Доведення. $F'(p) = \frac{d}{dp} \int_0^{\infty} e^{-pt} f(t) dt = \int_0^{\infty} \frac{d}{dp} (e^{-pt}) f(t) dt = \int_0^{\infty} (-t) e^{-pt} f(t) dt =$

$$= -\int_0^{\infty} e^{-pt} t f(t) dt \leftarrow -t f(t).$$

Аналогічно

$$F''(p) = \frac{d}{dp} \left(-\int_0^{\infty} e^{-pt} t f(t) dt \right) = -\int_0^{\infty} \frac{d}{dp} (e^{-pt}) t f(t) dt = \int_0^{\infty} e^{-pt} t^2 f(t) dt \leftarrow t^2 f(t).$$

Послідовне застосування (16) дає

$$-t^3 f(t) \rightarrow F'''(p),$$

.....

$$(-1)^n t^n f(t) \rightarrow F^{(n)}(p).$$

Приклад 11. Знайти зображення функцій $t^n (n \in \mathbb{N})$, $t \sin at$, $t \cos at$.

Розв'язання. Оскільки $1 \rightarrow \frac{1}{p}$, то за (16) маємо $-t \cdot 1 \rightarrow -\frac{1}{p^2}$. Далі

знаходимо $-t^2 \rightarrow \left(\frac{1}{p^2} \right)' = -\frac{2}{p^3}$, тобто $t^2 \rightarrow \frac{2!}{p^3}$. Продовжуючи диференцію-

вання, отримаємо

$$t^n \rightarrow \frac{n!}{p^{n+1}}.$$

Оскільки $\sin at \rightarrow \frac{a}{p^2 + a^2}$, то $\left(\frac{a}{p^2 + a^2} \right)' \rightarrow -t \sin at$,

тобто $-\frac{2ap}{(p^2 + a^2)^2} \leftarrow -t \sin at$, звідки $t \sin at \rightarrow \frac{2ap}{(p^2 + a^2)^2}$.

Аналогічно знаходимо $t \cos at \rightarrow \frac{p^2 - a^2}{(p^2 + a^2)^2}$.

Теорема про інтегрування зображення. Якщо $f(t) \rightarrow F(p)$ і $\frac{f(t)}{t}$ теж є оригіналом, то

$$\frac{f(t)}{t} \rightarrow \int_p^{\infty} F(q) dq, \quad (17)$$

тобто діленню оригіналу на t відповідає інтегрування зображення від p до ∞ .

Приклад 12. Знайти зображення функцій $\varphi(t) = \frac{\sin at}{t}$ й $\varphi(t) = \int_0^t \frac{\sin \tau}{\tau} d\tau$.

Розв'язання. Оскільки границя $\lim_{t \rightarrow 0+0} \frac{\sin at}{t} = a$ є скінченною, то

$\varphi(t) = \frac{\sin at}{t}$ є оригіналом. Оскільки $f(t) = \sin at \rightarrow \frac{a}{p^2 + a^2} = F(p)$, то, на підставі теореми про інтегрування зображення (17),

$$\frac{\sin at}{t} \rightarrow \int_p^{\infty} \frac{a}{q^2 + a^2} dq = a \cdot \frac{1}{a} \cdot \lim_{B \rightarrow \infty} \arctg \frac{q}{a} \Big|_p^B = \frac{\pi}{2} - \arctg \frac{p}{a}.$$

Зауваження. З останнього співвідношення випливає, що

$$\int_p^{\infty} \frac{\sin at}{t} e^{-pt} dt = \frac{\pi}{2} - \arctg \frac{p}{a}. \text{ При } p = 0 \text{ маємо } \int_0^{\infty} \frac{\sin at}{t} dt = \frac{\pi}{2}. \text{ Функція}$$

$Si(t) = \int_0^t \frac{\sin \tau}{\tau} d\tau$ називається *інтегральним синусом*. Тоді за теоремою про

інтегрування оригіналу (15) маємо $Si(t) \rightarrow \frac{1}{p} \left(\frac{\pi}{2} - \arctg p \right)$.

Щоб викласти наступну властивість, введемо поняття *згортки* функцій.

Нехай функції $f(t)$ й $g(t)$ неперервні при $t \geq 0$. *Згортою* цих функцій

називається інтеграл $\int_0^t f(\tau)g(t-\tau)d\tau$. Згортка позначається $f * g$, тобто

$$f * g = \int_0^t f(\tau)g(t-\tau)d\tau. \quad (18)$$

Дія отримання згортки називається *згортанням* функцій. Операція згортання підкорюється законам комутативності, асоціативності і дистрибутивності відносно додавання. Зокрема, $f * g = g * f$, звідки

$$\int_0^t f(\tau)g(t-\tau)d\tau = \int_0^t g(\tau)f(t-\tau)d\tau. \text{ Крім того, } |f * g| \leq |f| * |g|. \text{ Згортка є}$$

неперервною функцією, а якщо $f(t)$ й $g(t)$ є оригіналами з показниками зростання s_1 і s_2 , то їх згортка також є оригіналом з показником зростання $s_0 \leq \max\{s_1, s_2\}$.

Приклад 13. Знайти зображення згортки функцій $f(t) = t$ й $g(t) = e^t$.

Розв'язання. Оскільки обидві функції неперервні при $t \geq 0$, то за (18)

$$\begin{aligned} f * g &= \int_0^t \tau \cdot e^{t-\tau} d\tau = \left. \begin{array}{l} u = \tau, \quad dv = e^{t-\tau} d\tau, \\ du = d\tau, \quad v = -e^{t-\tau} \end{array} \right|_0^t = -\tau \cdot e^{t-\tau} \Big|_0^t + \int_0^t e^{t-\tau} d\tau = \\ &= -t \cdot e^0 - e^{t-\tau} \Big|_0^t = -t - 1 + e^t \rightarrow -\frac{1}{p^2} - \frac{1}{p} + \frac{1}{p-1} = \frac{1}{p^2(p-1)}. \end{aligned}$$

Теорема про множення зображень (теорема Бореля). Якщо функції $f(t)$ й $g(t)$ є оригіналами і $f(t) \rightarrow F(p)$ й $g(t) \rightarrow G(p)$, то

$$f(t) * g(t) \rightarrow F(p) \cdot G(p), \quad (19)$$

тобто згортиці двох функцій відповідає добуток зображень цих функцій.

Так у попередньому прикладі за теоремою Бореля $t * e^t \rightarrow \frac{1}{p^2} \cdot \frac{1}{p-1}$.

При розв'язуванні задач (зокрема при відшукуванні оригіналів за заданими зображеннями, коли зображення подається у формі добутку з відомими оригіналами множників) корисним може бути зворотнє формулювання:

$$F(p) \cdot G(p) \leftarrow f(t) * g(t),$$

тобто добутку зображень відповідає згортка оригіналів.

Приклад 14. Знайти оригінал, що відповідає зображенню

$$F(p) = \frac{1}{(p^2 + a^2)^2}.$$

Розв'язання. Оскільки

$$F(p) = \frac{1}{(p^2 + a^2)} \cdot \frac{1}{(p^2 + a^2)}$$

й $\frac{1}{p^2 + a^2} \leftarrow \frac{1}{a} \cdot \sin at$, то за теоремою Бореля

$$\begin{aligned} F(p) &\leftarrow \int_0^t \frac{1}{a} \cdot \sin a\tau \cdot \frac{1}{a} \cdot \sin a(t-\tau) d\tau = \frac{1}{2a^2} \cdot \int_0^t (\cos a(2\tau - t) - \cos at) d\tau = \\ &= \frac{1}{2a^2} \left(\frac{1}{2a} \cdot \sin a(2\tau - t) \Big|_0^t - \cos at \cdot \tau \Big|_0^t \right) = \frac{1}{2a^2} \left(\frac{1}{a} \sin at - t \cos at \right) = \\ &= \frac{1}{2a^3} (\sin at - at \cdot \cos at), \text{ тобто } \frac{1}{(p^2 + a^2)^2} \leftarrow \frac{1}{2a^3} (\sin at - at \cdot \cos at). \end{aligned}$$

Наслідок (інтеграл Дюамеля). З теореми про диференціювання оригіналу та теореми Бореля безпосередньо випливає наступне співвідношення, яке називається *інтегралом (формулою) Дюамеля* за ім'ям математика, який уперше (1853 р.) застосував його при розв'язуванні задач динаміки:

$$p \cdot F(p) \cdot G(p) \leftarrow \int_0^t f(\tau) \cdot g'(t-\tau) d\tau + f(t) \cdot g(0). \quad (20)$$

Доведення. Інтеграл у правій частині (20) є згорткою функцій $f(t)$ й $g'(t)$,

тобто $\int_0^t f(\tau) \cdot g'(t-\tau) d\tau = f(t) * g'(t)$.

Оскільки за властивістю (14) $g'(t) \rightarrow pG(p) - g(0)$, то за властивістю лінійності і теоремою про множення зображень будемо мати

$$g(0) \cdot f(t) + f(t) * g'(t) \rightarrow g(0) \cdot F(p) + F(p) \cdot [p \cdot G(p) - g(0)] = p \cdot F(p) \cdot G(p).$$

З урахуванням комутативності згортки отримуємо ще три аналогічні співвідношення:

$$p \cdot F(p) \cdot G(p) \leftarrow \int_0^t g'(\tau) \cdot f(t-\tau) d\tau + f(t) \cdot g(0), \quad (21)$$

$$p \cdot F(p) \cdot G(p) \leftarrow \int_0^t g(\tau) \cdot f'(t-\tau) d\tau + f(0) \cdot g(t), \quad (22)$$

$$p \cdot F(p) \cdot G(p) \leftarrow \int_0^t f'(\tau) \cdot g(t-\tau) d\tau + f(0) \cdot g(t). \quad (23)$$

З (20) - (23) випливає, що, якщо одна з функцій диференційовна, а друга неперервна, то згортка цих функцій диференційовна. Інтеграл Дюамеля використовуються при відшукуванні оригіналів та зображень, а також при розв'язуванні лінійних диференціальних рівнянь з нульовими початковими умовами (*метод Дюамеля*).

Приклад 15. Знайти оригінал, що відповідає зображенню

$$F(p) = \frac{2p^2}{(p^2 + 1)^2}.$$

Розв'язання. Оскільки

$$\frac{2p^2}{(p^2 + 1)^2} = 2p \cdot \frac{1}{p^2 + 1} \cdot \frac{p}{p^2 + 1} \text{ й } \frac{1}{p^2 + 1} \leftarrow \sin t = f(t), \quad \frac{p}{p^2 + 1} \leftarrow \cos t = g(t),$$

то за формулою Дюамеля (23)

$$\begin{aligned} 2p \cdot \frac{1}{p^2 + 1} \cdot \frac{p}{p^2 + 1} &\leftarrow 2 \int_0^t \cos \tau \cdot \cos (t - \tau) d\tau + \sin 0 \cdot \cos t = \\ &= 2 \int_0^t \frac{1}{2} (\cos(2\tau - t) + \cos t) d\tau = \frac{1}{2} \sin(2\tau - t) \Big|_0^t + \cos t \cdot \tau \Big|_0^t = \sin t + t \cdot \cos t. \end{aligned}$$

Розглянуті властивості перетворення Лапласа зведені у табл. 1. У табл. 2 наведені деякі основні зображення (більш докладні таблиці можна знайти у відповідній літературі).

Таблиця 1

ОРИГІНАЛ	ЗОБРАЖЕННЯ
<i>Лінійність</i>	
$\sum_{i=1}^n \alpha_i f_i(t)$	$\sum_{i=1}^n \alpha_i F_i(p)$
<i>Подібність</i>	
$f(\alpha t) \quad (\forall \alpha > 0)$	$\frac{1}{\alpha} F\left(\frac{p}{\alpha}\right) \quad (\forall \alpha > 0)$
<i>Зсуення</i>	
$e^{-\alpha t} f(t) \quad (\forall \alpha)$	$F(p + \alpha) \quad (\forall \alpha)$
<i>Запізнювання</i>	
$f(t - t_0) \cdot \eta(t - t_0) \quad (\forall t_0 > 0)$	$e^{-t_0 p} F(p) \quad (\forall t_0 > 0)$
<i>Диференціювання оригіналу</i>	
$f(t)$	$F(p)$
$f'(t)$	$pF(p) - f(0)$
$f''(t)$	$p^2 F(p) - p f(0) - f'(0)$
$f'''(t)$	$p^3 F(p) - p^2 f(0) - p f'(0) - f''(0)$
.....	.....
$f^{(n)}(t)$	$p^n F(p) - \sum_{k=1}^n p^{n-k} f^{(k-1)}(0),$ $f^{(i)}(0) = \lim_{t \rightarrow 0+0} f^{(i)}(t) \quad (i = 0, 1, \dots, n-1)$
<i>Інтегрування оригіналу</i>	
$\int_0^t f(\tau) d\tau$	$\frac{F(p)}{p}$

<i>Диференціювання зображення</i>	
$f(t)$	$F(p)$
$-t \cdot f(t)$	$F'(p)$
$t^2 f(t)$	$F''(p)$
$-t^3 f(t)$	$F'''(p)$
.....	.....
$(-1)^n t^n f(t)$	$F^{(n)}(p)$
<i>Інтегрування зображення</i>	
$\frac{f(t)}{t}$	$\int_p^{\infty} F(q) dq$
<i>Згортка</i>	
$f(t) * g(t) = g(t) * f(t) = \int_0^t f(\tau) g(t - \tau) d\tau = \int_0^t g(\tau) f(t - \tau) d\tau$	
<i>Теорема Бореля</i>	
$f(t) * g(t)$	$F(p) \cdot G(p)$
<i>Інтеграл Дюамеля</i>	
$\int_0^t f(\tau) \cdot g'(t - \tau) d\tau + f(t) \cdot g(0)$	$p \cdot F(p) \cdot G(p)$
$\int_0^t g(\tau) \cdot f'(t - \tau) d\tau + f(0) \cdot g(t)$	

Таблиця 2

ОРИГІНАЛ	ЗОБРАЖЕННЯ
<i>Одинична функція Хевісайда</i> $\eta(t) = \begin{cases} 0, & t < 0, \\ 1, & t \geq 0 \end{cases}$	$\frac{1}{p}$
<i>Узагальнена одинична функція</i> $\eta(t - t_0) = \begin{cases} 0, & t < t_0, \\ 1, & t \geq t_0 \end{cases}$	$e^{-t_0 p} \cdot \frac{1}{p}$
e^{at}	$\frac{1}{p - a}$
t^n	$\frac{n!}{p^{n+1}}$
$\sin at$	$\frac{a}{p^2 + a^2}$
$\cos at$	$\frac{p}{p^2 + a^2}$
$shat$	$\frac{a}{p^2 - a^2}$
$chat$	$\frac{p}{p^2 - a^2}$
$\sin^2 at$	$\frac{2a^2}{p(p^2 + 4a^2)}$
$\cos^2 at$	$\frac{p^2 + 2a^2}{p(p^2 + 4a^2)}$
$\sin at \cdot \cos bt$	$\frac{a(p^2 + a^2 - b^2)}{[p^2 + (a - b)^2][p^2 + (a + b)^2]}$

Продовження табл. 2

$t \cdot \sin at$	$\frac{2ap}{(p^2 + a^2)^2}$
$t \cdot \cos at$	$\frac{p^2 - a^2}{(p^2 + a^2)^2}$
$t \cdot sh at$	$\frac{2ap}{(p^2 - a^2)^2}$
$t \cdot ch at$	$\frac{p^2 + a^2}{(p^2 - a^2)^2}$
$e^{at} \cdot \sin bt$	$\frac{b}{(p - a)^2 + b^2}$
$e^{at} \cdot \cos bt$	$\frac{p - a}{(p - a)^2 + b^2}$
$e^{at} \cdot sh bt$	$\frac{b}{(p - a)^2 - b^2}$
$e^{at} \cdot ch bt$	$\frac{p - a}{(p - a)^2 - b^2}$
$e^{at} t^n$	$\frac{n!}{(p - a)^{n+1}}$
$\frac{\sin at}{t}$	$\frac{\pi}{2} - \operatorname{arctg} \frac{p}{a}$

4. Обернене перетворення Лапласа. Способи відновлення оригіналу за відомим зображенням

Перетворення Лапласа (2) кожному оригіналу $f(t)$ ставить у відповідність одне і тільки одне зображення $F(p)$. Доведено, що й обернена задача відновлення оригіналу за зображенням теж розв'язується однозначно. Це може бути здійснено за допомогою *оберненого перетворення Лапласа*, що дається наступною теоремою.

Теорема обернення. Якщо функція $f(t)$ - оригінал з показником зростання s_0 й $F(p)$ - її зображення, то у будь-якій точці неперервності $f(t)$ виражається через $F(p)$ за формулою

$$f(t) = \frac{1}{2\pi i} \int_{s-i\infty}^{s+i\infty} e^{pt} F(p) dp, \quad (24)$$

де інтеграл береться по будь-якій прямій $\operatorname{Re} p = s > s_0$ і розуміється як *головне значення*, тобто

$$\int_{s-i\infty}^{s+i\infty} e^{pt} F(p) dp = \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{s-iR}^{s+iR} e^{pt} F(p) dp.$$

У точках розриву $\int_{s-i\infty}^{s+i\infty} e^{pt} F(p) dp = \frac{1}{2} [f(t-0) + f(t+0)]$.

Формула (24) називається *формулою обернення Рімана-Мелліна* і визначає *обернене перетворення Лапласа*.

Відшукання оригіналів безпосередньо за формулою (24) є доволі непростю задачею. Тому на практиці звичайно користуються *наслідками* з теореми обернення – так званими *теоремами розкладання*.

Перша теорема розкладання. Якщо функція $F(p)$ аналітична в нескінченно віддаленій точці, $F(\infty) = 0$ і в деякому околі цієї точки її розвинення в ряд за степенями $1/p$ має вигляд

$$F(p) = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{c_n}{p^{n+1}},$$

то функція $f(t) = \sum_{n=0}^{\infty} c_n \frac{t^n}{n!}$ є оригіналом, що відповідає зображенню $F(p)$.

Друга теорема розкладання. Якщо зображення $F(p)$ є однозначною функцією й має лише скінченне число полюсів $p_1, p_2, \dots, p_n$, що лежать у скінченній частині площини, то відповідний оригінал $f(t)$ дорівнює сумі лишків функції $e^{pt}F(p)$, що обчислені в усіх полюсах p_k функції $F(p)$, тобто

$$f(t) = \sum_{k=1}^n \operatorname{res} \{ e^{pt} F(p) \}. \quad (25)$$

Особливе значення для практики має обернене перетворення дробово-раціональних функцій, тобто функцій вигляду $F(p) = \frac{P_m(p)}{Q_n(p)}$, де $P_m(p)$ й $Q_n(p)$ – многочлени степенів m й n відповідно ($n > m$), $p_1, p_2, \dots, p_r$ – корені многочлена $Q_n(p)$ з кратностями $l_1, l_2, \dots, l_r$, де $l_1 + l_2 + \dots + l_r = n$.

На підставі відомої формули для обчислення лишку функції $\varphi(z)$ у полюсі z_0 порядку n

$$\operatorname{res} \varphi(z_0) = \frac{1}{(n-1)!} \lim_{z \rightarrow z_0} \frac{d^{n-1}}{dz^{n-1}} \{ (z - z_0)^n \varphi(z) \}$$

з (25) одержуємо

$$f(t) = \sum_{k=1}^r \frac{1}{(l_k - 1)!} \lim_{p \rightarrow p_k} \frac{d^{l_k-1}}{dp^{l_k-1}} \{ (p - p_k)^{l_k} e^{pt} F(p) \}, \quad (26)$$

де підсумовування виконується по усіх полюсах p_k зображення $F(p)$, тобто по усіх нулях многочлена $Q_n(p)$.

Якщо усі полюси p_k прості, то формула (26) набуває спрощеного вигляду:

$$f(t) = \sum_{k=1}^r \lim_{p \rightarrow p_k} \{ (p - p_k) e^{pt} F(p) \}. \quad (27)$$

Якщо усі коефіцієнти многочленів $P_m(p)$ й $Q_n(p)$ – дійсні числа, то у правій частині (26) корисно об'єднати доданки, що відносяться до взаємно спряжених комплексних коренів: сума кожної пари таких членів дорівнює подвоєній дійсній частині кожного з них.

У частинному випадку, коли усі корені $p_1, p_2, \dots, p_n$ многочлена $Q_n(p)$ прості, на підставі формули для обчислення лишку відносно полюса першого порядку отримаємо

$$f(t) = \sum_{k=1}^n \frac{P_m(p_k)}{Q'_n(p_k)} e^{p_k t}. \quad (28)$$

На практиці при відшуванні оригіналу не дуже складного дробово-раціонального зображення (особливо якщо корені знаменника прості) досить розкласти заданий дріб у суму найпростіших раціональних дробів за допомогою методу невизначених коефіцієнтів, відшукати оригінали, що відповідають кожному з них (за таблицею, із застосуванням тотожних перетворень) і на підставі теореми лінійності записати шуканий оригінал. У більш складних випадках користуються іншими властивостями перетворення Лапласа і теоремами розкладання.

Приклад 16. Знайти оригінал, що відповідає зображенню

$$F(p) = \frac{p+1}{(p-1)(p+3)}.$$

Розв'язання. Розглянемо два способи.

Перший спосіб. Розкладемо дріб $\frac{p+1}{(p-1)(p+3)}$ у суму найпростіших

дробів:

$$F(p) = \frac{p+1}{(p-1)(p+3)} = \frac{1}{2(p-1)} + \frac{1}{2(p+3)}.$$

За таблицею оригіналів і зображень на підставі теореми лінійності знаходимо:

$$f(t) = \frac{1}{2} e^t + \frac{1}{2} e^{-3t}.$$

Другий спосіб. У заданому дробу $P_m(p) = p + 1$, $Q_n(p) = (p - 1)(p + 3)$. Оскільки обидва корені знаменника $p_1 = 1$ й $p_2 = -3$ прості, то за формулою (27), таблицею оригіналів та зображень і теоремою лінійності маємо:

$$f(t) = \lim_{p \rightarrow 1} \left((p - 1) \frac{e^{pt}(p + 1)}{(p - 1)(p + 3)} \right) + \lim_{p \rightarrow -3} \left((p + 3) \frac{e^{pt}(p + 1)}{(p - 1)(p + 3)} \right) = \frac{1}{2} e^t + \frac{1}{2} e^{-3t}.$$

В той же час, оскільки $Q'_n(p) = 2(p + 1)$, то за формулою (28) маємо той самий результат:

$$f(t) = \frac{p + 1}{2(p + 1)} e^{pt} \Big|_{p=1} + \frac{p + 1}{2(p + 1)} e^{pt} \Big|_{p=-3} = \frac{1}{2} e^t + \frac{1}{2} e^{-3t}.$$

Приклад 17. Знайти оригінал, що відповідає зображенню

$$F(p) = \frac{1}{(p - 1)(p + 1)^3}.$$

Розв'язання. Розглянемо два способи.

Перший спосіб. Розкладемо дріб $\frac{1}{(p - 1)(p + 1)^3}$ у суму найпростіших дробів:

$$F(p) = \frac{1}{(p - 1)(p + 1)^3} = -\frac{1}{2(p + 1)^3} - \frac{1}{4(p + 1)^2} - \frac{1}{8(p + 1)} + \frac{1}{8(p - 1)}.$$

За таблицею оригіналів і зображень на підставі теореми лінійності знаходимо:

$$f(t) = -\frac{1}{4} t^2 e^{-t} - \frac{1}{4} t e^{-t} - \frac{1}{8} e^{-t} + \frac{1}{8} e^t = \frac{1}{8} [e^t - e^{-t}(2t^2 + 2t + 1)].$$

Другий спосіб. У заданому дробу $P_m(p) = 1$, $Q_n(p) = (p - 1)(p + 1)^3$. Оскільки $p_1 = 1$ – простий корень знаменника ($l_1 = 1$), $p_2 = -1$ – корень кратності $l_2 = 3$, то за формулою (26), таблицею оригіналів та зображень і теоремою лінійності маємо:

$$\begin{aligned}
 f(t) &= \frac{1}{8}e^t + \frac{1}{2!} \lim_{p \rightarrow -1} \left(\frac{e^{pt}(p+1)^3}{(p-1)(p+1)^3} \right)'' = \frac{1}{8}e^t + \frac{1}{2} \lim_{p \rightarrow -1} \left(\frac{e^{pt}}{p-1} \right)'' = \\
 &= \frac{1}{8}e^t + \frac{1}{2} \lim_{p \rightarrow -1} \left(t^2 \frac{e^{pt}}{p-1} - 2t \frac{e^{pt}}{(p-1)^2} + \frac{2e^{pt}}{(p-1)^3} \right) = \frac{1}{8}e^t + \frac{1}{2} \left(-\frac{1}{2}t^2 e^{-t} - \frac{1}{2}te^{-t} - \right. \\
 &\left. - \frac{1}{4}e^{-t} \right) = \frac{1}{8}e^t - \frac{1}{4}t^2 e^{-t} - \frac{1}{4}te^{-t} - \frac{1}{8}e^{-t} = \frac{1}{8} \left[e^t - e^{-t} (2t^2 + 2t + 1) \right].
 \end{aligned}$$

Отже, отримали той самий результат, що й першим способом.

Приклад 18. Знайти оригінал, що відповідає зображенню

$$F(p) = \frac{pe^{-3p}}{(p^2 - 4)(p^2 + 4p + 8)}.$$

Розв'язання. Розкладемо дріб $\frac{p}{(p^2 - 4)(p^2 + 4p + 8)}$ у суму найпростіших

дрібів:

$$\frac{p}{(p^2 - 4)(p^2 + 4p + 8)} = \frac{1}{40} \cdot \frac{1}{p-2} + \frac{1}{8} \cdot \frac{1}{p+2} - \frac{3}{20} \cdot \frac{p + \frac{8}{3}}{p^2 + 4p + 8}.$$

За таблицею основних зображень і за теоремою зсунення з урахуванням лінійності маємо

$$\begin{aligned}
 \frac{1}{40} \cdot \frac{1}{p-2} + \frac{1}{8} \cdot \frac{1}{p+2} &\leftarrow \frac{1}{40} e^{2t} + \frac{1}{8} e^{-2t}, \\
 -\frac{3}{20} \cdot \frac{p + \frac{8}{3}}{p^2 + 4p + 8} &= -\frac{3}{20} \cdot \frac{p+2 + \frac{2}{3}}{p^2 + 4p + 8} \leftarrow -\frac{3}{20} \cdot e^{-2t} \cos 2t - \frac{1}{20} \cdot e^{-2t} \sin 2t,
 \end{aligned}$$

отже,

$$\frac{p}{(p^2 - 4)(p^2 + 4p + 8)} \leftarrow \frac{1}{40} e^{2t} + \frac{1}{8} e^{-2t} - \frac{3}{20} \cdot e^{-2t} \cos 2t - \frac{1}{20} \cdot e^{-2t} \sin 2t.$$

Тоді за теоремою запізнювання остаточно маємо

$$f(t) = \left[\frac{1}{40} e^{2t-6} + \frac{1}{8} e^{-2t+6} - \frac{1}{20} \cdot e^{-2t+6} [3 \cos(2t-6) + \sin(2t-6)] \right] \cdot \eta(t-3).$$

5. Застосування операційного числення до розв'язання звичайних диференціальних рівнянь

Операційне числення є зручним засобом розв'язування різних задач. Зокрема, за його допомогою можна обчислювати невластні інтеграли, підсумовувати ряди, розв'язувати звичайні диференціальні рівняння, диференціальні рівняння у частинних похідних, диференціально-різницеві і інтегральні рівняння, до яких приводять задачі про перехідні процеси лінійних фізичних систем електротехніки, радіотехніки, теорії автоматичного регулювання, теплопровідності, гірничої техніки, телемеханіки, теорії слідкуючих систем. Такий спосіб розв'язування отримав назву *операційного методу*. Тут ми розглянемо одне з найважливіших його застосувань, а саме розв'язування задач Коші для звичайних лінійних диференціальних рівнянь зі сталими коефіцієнтами і систем таких рівнянь.

Розглянемо рівняння вигляду

$$x^{(n)} + a_1 x^{(n-1)} + \dots + a_n x = f(t), \quad (29)$$

де $a_1, a_2, \dots, a_n$ – задані числа (коефіцієнти рівняння), $f(t)$ – задана функція, $x = x(t)$ – невідома функція. Треба розв'язати відповідну задачу Коші, а саме, знайти розв'язок цього рівняння, що задовольняє початковим умовам:

$$x(0) = x_0, \quad x'(0) = x'_0, \dots, \quad x^{(n-1)}(0) = x_0^{(n-1)}, \quad (30)$$

де $x_0, x'_0, \dots, x_0^{(n-1)}$ – задані числа.

Припустимо, що права частина $f(t)$ є оригіналом. Доведено, що в цьому випадку розв'язок задачі Коші існує, є єдиним і також є оригіналом. Розв'язання задачі операційним методом полягає у наступному:

1. Здійснюється перехід від функцій $x(t)$ й $f(t)$ до відповідних оригіналів $X(p)$ й $F(p)$, причому, до $X(p)$ – цілковито формально, а до $F(p)$ – у відповідності з фактичним виразом $f(t)$.

2. Застосовуються теореми про диференціювання оригіналу і лінійності, завдяки чому здійснюється перехід від рівняння (29) до рівняння

$$L(p) \cdot X(p) + Q(p) = F(p), \quad (31)$$

яке називається *зображуючим* або *операторним* рівнянням. Многочлен $L(p) = p^n + a_1 p^{n-1} + \dots + a_n$ називається *характеристичним многочленом* рівняння (29), $Q(p)$ – деякий многочлен степеня $n - 1$, коефіцієнти якого залежать від початкових даних $x_0, x'_0, \dots, x_0^{(n-1)}$. Неважко бачити, що, на відміну від диференціального рівняння (30), рівняння (31) є лінійним алгебраїчним відносно $X(p)$.

3. Рівняння (31) розв'язується відносно $X(p)$:

$$X(p) = \frac{F(p) - Q(p)}{L(p)}. \quad (32)$$

4. Від знайденого зображення $X(p)$ будь-яким способом здійснюється зворотний перехід до оригіналу $x(t)$, який і буде розв'язком задачі Коші.

Зауваження 1. Якщо вважати $x_0, x'_0, \dots, x_0^{(n-1)}$ довільними сталими, то знайдений розв'язок буде загальним розв'язком рівняння (29).

Зауваження 2. При нульових початкових умовах, тобто при $x_0 = x'_0 = \dots = x_0^{(n-1)} = 0$, многочлен $Q(p)$ тотожно дорівнює нулю і рівняння (31) набуває вигляду

$$L(p) \cdot X(p) = F(p),$$

звідки

$$X(p) = \frac{F(p)}{L(p)}. \quad (33)$$

Функція $Z(p) = \frac{1}{L(p)}$ називається *передавальною функцією*. Отже, $X(p) = Z(p) \cdot F(p)$. Якщо $F(p)$ розуміти як зображення збурення (вхідного сигналу), а $X(p)$ - як зображення відгуку (реакції) системи на це збурення, то зображення відгуку виходить з зображення збурення шляхом простого

множення на передавальну функцію. Це особливо зручно, коли реакція деякої системи є вхідним сигналом для іншої системи і т.д.

Приклад 19. Знайти розв'язок диференціального рівняння

$$x'' + 4x' + 4x = e^{-2t}(\cos t + 2 \sin t),$$

що задовольняє початковим умовам $x(0) = -1$, $x'(0) = 1$.

Розв'язання. Нехай $x(t) \rightarrow X(p)$. Тоді за теоремою про диференціювання оригіналу з урахуванням початкових умов маємо

$$x'(t) \rightarrow pX(p) + 1, \quad x''(t) \rightarrow p^2X(p) + p - 1.$$

За таблицею оригіналів і зображень і теоремою лінійності знаходимо

$$\cos t + 2 \sin t \rightarrow \frac{p}{p^2 + 1} + 2 \cdot \frac{1}{p^2 + 1} = \frac{p + 2}{p^2 + 1}.$$

Тоді за теоремою зсуення

$$e^{-2t}(\cos t + 2 \sin t) \rightarrow \frac{p + 4}{(p + 2)^2 + 1}.$$

Підставивши усі отримані вирази до заданого рівняння, отримаємо операторне рівняння у вигляді

$$p^2X(p) + p - 1 + 4pX(p) + 4 + 4X(p) = \frac{p + 4}{(p + 2)^2 + 1}$$

або, після перетворень,

$$(p^2 + 4p + 4)X(p) + p + 3 = \frac{p + 4}{(p + 2)^2 + 1}.$$

Знайдемо звідси зображення розв'язку:

$$X(p) = - \frac{p^3 + 7p^2 + 16p + 11}{[(p + 2)^2 + 1](p + 2)^2}.$$

Розклавши дріб у суму найпростіших дробів, отримаємо:

$$X(p) = - \frac{p + 4}{(p + 2)^2 + 1} + \frac{1}{(p + 2)^2} = - \frac{p + 2}{(p + 2)^2 + 1} - 2 \cdot \frac{1}{(p + 2)^2 + 1} + \frac{1}{(p + 2)^2}.$$

Оскільки $\frac{p}{p^2+1} \leftarrow \cos t$, $\frac{1}{p^2+1} \leftarrow \sin t$, $\frac{1}{p^2} \leftarrow t$, то за теоремами

зсунення і лінійності остаточно маємо розв'язок задачі Коші у вигляді

$$\tilde{x}(t) = e^{-2t} (t - \cos t - 2 \sin t).$$

Приклад 20. Знайти розв'язок задачі Коші $x'' - 2x' + x = f(t)$,

$$x(0) = 0, x'(0) = 0, \text{ де } f(t) = \begin{cases} 0, & t < 1, \\ -1, & 1 < t < 3, \\ 2, & t > 3. \end{cases}$$

Розв'язання. Права частина рівняння є кусково-неперервною функцією. За формулою (13) зобразимо її у вигляді

$$f(t) = -[\eta(t-1) - \eta(t-3)] + 2\eta(t-3)$$

або

$$f(t) = -\eta(t-1) + 3\eta(t-3).$$

Нехай $x(t) \rightarrow X(p)$. Тоді за теоремою про диференціювання оригіналу з урахуванням початкових умов маємо $x'(t) \rightarrow pX(p)$, $x''(t) \rightarrow p^2X(p)$. За таблицею оригіналів і зображень і теоремою лінійності

$$f(t) = -\eta(t-1) + 3\eta(t-3) \rightarrow -\frac{e^{-p}}{p} + 3 \cdot \frac{e^{-3p}}{p}.$$

Підставивши усі отримані вирази до заданого рівняння, отримаємо операторне рівняння у вигляді

$$(p^2 - 2p + 1)X(p) = \frac{3e^{-3p} - e^{-p}}{p},$$

звідки зображення розв'язку

$$X(p) = \frac{3e^{-3p} - e^{-p}}{p(p-1)^2}.$$

Розклавши дріб $\frac{1}{p(p-1)^2}$ у суму найпростіших дробів, отримаємо:

$$\frac{1}{p(p-1)^2} = \frac{1}{p} - \frac{1}{p-1} + \frac{1}{(p-1)^2}.$$

Оскільки $\frac{1}{p} \leftarrow 1$, $\frac{1}{p^2} \leftarrow t$, то за теоремами зсуення і лінійності

$$\frac{1}{p(p-1)^2} \leftarrow 1 - e^t + te^t.$$

Тоді за теоремами запізнювання і лінійності остаточно маємо розв'язок задачі Коші у вигляді

$$\tilde{x}(t) = 3\left(1 - e^{t-3} + (t-3)e^{t-3}\right)\eta(t-3) - \left(1 - e^{t-1} + (t-1)e^{t-1}\right)\eta(t-1).$$

Рівняння з нульовими початковими умовами. Метод Дюамеля. Нехай треба розв'язати задачу Коші для лінійного диференціального рівняння (29) при нульових початкових умовах $x(0) = x'(0) = \dots = x^{(n-1)}(0) = 0$.

Якщо права частина $f(t)$ є оригіналом і $f(t) \rightarrow F(p)$, то в цьому випадку зображення $X(p)$ розв'язку задачі Коші має вигляд (33).

Розглянемо допоміжне рівняння

$$x^{(n)} + a_1 x^{(n-1)} + \dots + a_n x = 1 \tag{34}$$

з тією ж самою лівою частиною, що й в (29), і також нульовими початковими умовами. Оскільки тут $f(t) = 1 \rightarrow \frac{1}{p}$, то згідно (33) зображення розв'язку цього

рівняння буде

$$X_1(p) = \frac{1}{pL(p)}.$$

Тоді

$$X(p) = \frac{F(p)}{L(p)} = pF(p)X_1(p).$$

Позначимо розв'язок рівняння (34) через $x_1(t)$ і у формулі Дюамеля (20) покладемо $G(p) = X_1(p)$, $g(t) = x_1(t)$, $g(0) = x_1(0) = 0$. Тоді отримаємо розв'язок рівняння (29) у вигляді

$$x(t) = \int_0^t f(\tau) \cdot x_1'(t - \tau) d\tau. \quad (35)$$

Метод Дюамеля застосовують у випадках “нетабличної” правої частини $f(t)$, коли відшукування відповідного зображення $F(p)$ викликає труднощі. Розв’язування рівняння (29) за допомогою цього методу фактично зводиться до розв’язування більш простого рівняння (34) і застосування формули (35). Отже, якщо відомий відгук системи $x_1(t)$ на *одиничний* вхідний сигнал, то за формулою (35) можна знайти відгук $x(t)$ цієї системи на *будь-який інший* сигнал $f(t)$.

Приклад 21. Знайти розв’язок задачі Коші

$$x'' - x' = \frac{1}{1 + e^t}, \quad x(0) = x'(0) = 0.$$

Розв’язання. Оскільки права частина рівняння не є “табличною”, то застосуємо метод Дюамеля. Спочатку розв’яжемо допоміжну задачу Коші $x'' - x' = 1$, $x(0) = x'(0) = 0$. Позначимо її розв’язок через $x_1(t)$, тоді $x_1(t) \rightarrow X_1(p)$. Зображуюче рівняння має вигляд

$$(p^2 - p) \cdot X_1(p) = \frac{1}{p},$$

звідки

$$X_1(p) = \frac{1}{p^2(p-1)}.$$

Оскільки $\frac{1}{p^2(p-1)} = -\frac{1}{p} - \frac{1}{p^2} + \frac{1}{p-1}$, то $x_1(t) = e^t - t - 1$. Тоді

$x_1'(t) = e^t - 1$ і за формулою (35) розв’язок вихідної задачі Коші має вигляд

$$\begin{aligned} \tilde{x}(t) &= \int_0^t \frac{1}{1 + e^\tau} (e^{t-\tau} - 1) d\tau = e^t \int_0^t \frac{e^{-\tau}}{1 + e^\tau} d\tau - \int_0^t \frac{1}{1 + e^\tau} d\tau = \\ &= e^t - 1 - (e^t + 1) \left(t + \ln \frac{2}{e^t + 1} \right). \end{aligned}$$

Зауваження. Тут $\int_0^t \frac{e^{-\tau}}{1+e^\tau} d\tau = \int_0^t \left(\frac{1}{e^\tau} - \frac{1}{1+e^\tau} \right) d\tau = 1 - e^{-t} - \int_0^t \frac{d\tau}{1+e^\tau},$

$$\int_0^t \frac{d\tau}{1+e^\tau} = \int_2^{1+e^t} \frac{dz}{z(z-1)} = \ln \left| \frac{z-1}{z} \right| \Big|_2^{1+e^t} = t + \ln \frac{2}{1+e^t}.$$

6. Розв'язання систем звичайних лінійних диференціальних рівнянь зі сталими коефіцієнтами

Розв'язання таких систем операційним методом принципово не відрізняється від розв'язування одного рівняння. Відміна полягає лише в тому, що замість одного операторного рівняння отримуємо систему таких рівнянь. Кожне з них буде лінійним алгебраїчним відносно зображень оригіналів, що утворюють розв'язок задачі, тому ці зображення у багатьох випадках доцільно знаходити за формулами Крамера.

Приклад 22. Знайти розв'язок задачі Коші

$$\begin{cases} \dot{x} - x - 2y + 9t = 0 \\ \dot{y} - 2x - y = 4e^t \end{cases}, \quad x(0) = 1, y(0) = 2.$$

Розв'язання. Позначимо $x(t) \rightarrow X(p)$, $y(t) \rightarrow Y(p)$. Оскільки $t \rightarrow \frac{1}{p^2}$,

$e^t \rightarrow \frac{1}{p-1}$, то з урахуванням початкових умов за теоремою про

диференціювання оригіналу і теоремою лінійності отримуємо наступну систему операторних рівнянь відносно зображень $X(p)$ й $Y(p)$:

$$\begin{cases} (p-1)X(p) - 2Y(p) = 1 - \frac{9}{p^2}, \\ -2X(p) + (p-1)Y(p) = 2 + \frac{4}{p-1}. \end{cases}$$

Знайдемо $X(p)$ й $Y(p)$ за формулами Крамера: $X(p) = \frac{\Delta_X}{\Delta}$, $Y(p) = \frac{\Delta_Y}{\Delta}$,

$$\text{де } \Delta = \begin{vmatrix} p-1 & -2 \\ -2 & p-1 \end{vmatrix} = p^2 - 2p - 3 = (p-3)(p+1),$$

$$\Delta_X = \begin{vmatrix} \frac{p^2-9}{p^2} & -2 \\ \frac{2p+2}{p-1} & p-1 \end{vmatrix} = \frac{p^4 + 2p^3 - 4p^2 + 18p - 9}{p^2(p-1)},$$

$$\Delta_Y = \begin{vmatrix} p-1 & \frac{p^2-9}{p^2} \\ -2 & \frac{2p+2}{p-1} \end{vmatrix} = \frac{2p^3 + 4p^2 - 18}{p^2}.$$

$$\text{Отже, } X(p) = \frac{p^4 + 2p^3 - 4p^2 + 18p - 9}{p^2(p-1)(p-3)(p+1)}, \quad Y(p) = \frac{2p^3 + 4p^2 - 18}{p^2(p-3)(p+1)}.$$

Розкладемо зображення у суму найпростіших дробів, користуючись другою теоремою розкладання:

$$X(p) = \frac{5}{p} - \frac{3}{p^2} - \frac{2}{p-1} + \frac{2}{p-3} - \frac{4}{p+1}, \quad Y(p) = -\frac{4}{p} + \frac{6}{p^2} + \frac{2}{p-3} + \frac{4}{p+1}.$$

Відновимо оригінали, застосувавши таблицю і теорему лінійності. Отже, розв'язок задачі має вигляд:

$$x(t) = 5 - 3t - 2e^t + 2e^{3t} - 4e^{-t}, \quad y(t) = -4 + 6t + 2e^{3t} + 4e^{-t}.$$

7. Задачі для самостійного виконання

Знайти зображення заданих функцій.

1. e^{5t-5} . 2. $t^2 e^{t-3}$. 3. $e^{-t}(t+2)^3$. 4. $e^{2t} \sin 3t \cos 5t$. 5. $(t-3)^2 \eta(t-3)$.

6. $(t-3)e^{5t-5} \eta(t-1)$. 7. $e^{-2t+10} \sin^2(t-5) \eta(t-5)$. 8. $t \sin^3(2t-2) \eta(t-1)$.

9. $\begin{cases} 2-t, & 0 < t < 2, \\ 2t-4, & 2 < t < 3, \\ 0, & t < 0, \quad t > 3 \end{cases}$ 10. $\begin{cases} 2t, & 0 < t < 3, \\ t-3, & 3 < t < 6, \\ 0, & t < 0, \quad t > 6 \end{cases}$ 11. $\begin{cases} t, & 0 < t < 2, \\ 4-t, & 2 < t < 4, \\ 0, & t < 0, \quad t > 4 \end{cases}$

12. $t^3 \cos \frac{t}{2}$. 13. $\frac{1-e^{4t}}{te^t}$. 14. $\frac{\sin^2 t}{t}$. 15. $\frac{ch3t - ch2t}{t}$. 16. $\frac{e^{3t} - e^{2t}}{t}$.

17. $\frac{\cos t - \cos 2t}{t}$. 18. $e^{-2t} \frac{\sin^3 t}{t}$. 19. $\frac{sh^2 3t}{t} e^{-2t}$. 20. $\frac{\sin 4t \cdot \sin 6t}{t}$.

Відновити оригінал за заданим зображенням.

21. $F(p) = \frac{2p+1}{(p+2)(p-1)^2}$. 22. $F(p) = \frac{1}{p^2(p^2+1)}$.

23. $F(p) = \frac{p+10}{p^3-6p^2+10p}$. 24. $F(p) = \frac{p+1}{p^3-2p^2-5p+6}$.

25. $F(p) = \frac{2p-1}{p^2+2p+7} e^{-p/2}$. 26. $F(p) = \frac{p+3}{p^2+8p+17} e^{-4p}$.

Розв'язати задачу Коші.

27. $\ddot{x} - 2\dot{x} + x = t^2 e^t$, $x(0) = 0$, $\dot{x}(0) = 1$.

28. $\ddot{x} - 3\dot{x} + 2x = 2e^t \cos \frac{t}{2}$, $x(0) = 1$, $\dot{x}(0) = 0$.

29. $\ddot{x} - 9x = \sin t - \cos t$, $x(0) = -3$, $\dot{x}(0) = 2$.

30. $\ddot{x} + 4x = 4e^{2t} + 4t^2$, $x(0) = 1$, $\dot{x}(0) = 2$.

31. $\ddot{x} + 4\dot{x} + 4x = \frac{e^{-2t}}{t^2 + 1}, \quad x(0) = 0, \quad \dot{x}(0) = 0.$ Вказівка: застосувати метод

Дюамеля.

32. $\ddot{x} - 4x = f(t), \quad x(0) = 0, \quad \dot{x}(0) = 0, \quad f(t) = \begin{cases} 2, & t > 3, \\ 1, & 1 < t < 3, \\ 0, & t < 1. \end{cases}$

33. $\ddot{x} - 2\dot{x} - 3x = f(t), \quad x(0) = 0, \quad \dot{x}(0) = 0, \quad f(t) = \begin{cases} 1, & t > 4, \\ 2, & 2 < t < 4, \\ 0, & t < 2. \end{cases}$

34. $\ddot{x} + 9x = f(t), \quad x(0) = 0, \quad \dot{x}(0) = 1, \quad f(t) = \begin{cases} t-1, & 1 < t < 2, \\ -t+3, & 2 < t < 3, \\ 0, & t < 0, \quad t > 3. \end{cases}$

Розв'язати задачу Коші.

35. $\begin{cases} \dot{x} - 2x - 4y = \cos t, \\ \dot{y} + x + 6y = \sin t, \end{cases} \quad x(0) = 0, \quad y(0) = 0.$

36. $\begin{cases} \dot{x} = x - y, \\ \dot{y} = x + y + e^t, \end{cases} \quad x(0) = 3, \quad y(0) = 2.$

37. $\begin{cases} \dot{x} = 2x + 5y, \\ \dot{y} = x - 2y + 2, \end{cases} \quad x(0) = 1, \quad y(0) = 1.$

38. $\begin{cases} \dot{x} = 4x - 3y + \sin t, \\ \dot{y} = 2x - y - 2 \cos t, \end{cases} \quad x(0) = 0, \quad y(0) = 0.$

39. $\begin{cases} \dot{x} + 3x - 4y = 9e^{2t}, \\ \dot{y} + 2x - 3y = 3e^{2t}, \end{cases} \quad x(0) = 2, \quad y(0) = 0.$

ЛІТЕРАТУРА

1. Анго А. Математика для электро- и радиоинженеров. – М.: Наука, 1967. – 780 с.
2. Араманович И.Г., Лунц Г.Л., Эльсгольц Л.Э. Функции комплексного переменного. Операционное исчисление. Теория устойчивости. – М.: Наука, 1968. – 416 с.
3. Бейтмен Г., Эрдейи А. Таблицы интегральных преобразований. Т.1. Преобразования Фурье, Лапласа, Меллина. – М.: Наука, 1969. – 344 с.
4. Бронштейн И.Н., Семендяев К.А. Справочник по математике для инженеров и учащихся втузов. – М.: Наука, 1986. – 544 с.
5. Данко П.Е., Попов А.Г., Кожевникова Т.Я. Высшая математика в упражнениях и задачах. В 2-х ч.: Учеб. пособие для втузов. – М.: Высш. шк., 2000. – Ч.2. – 416 с.
6. Деч Г. Руководство к практическому применению преобразования Лапласа и Z-преобразования. – М.: Наука, 1971. – 288 с.
7. Диткин В.А., Прудников А.П. Операционное исчисление. – М.: Высшая школа, 1975. – 407 с.
8. Иоффе П.С. Элементы операционного исчисления. – М.: Машиностроение, 1967. – 107 с.
9. Канторович М.И. Операционное исчисление и процессы в электрических цепях. – М.: Советское радио, 1975. – 319 с.
10. Краснов М. Л., Киселев А. И., Макаренко Г. И. Функции комплексного переменного. Операционное исчисление. Теория устойчивости: Учеб. пособие. – М.: Наука, 1981. – 304 с.
11. Краснов М.Л., Макаренко Г.И. Операционное исчисление. Устойчивость движения: Задачи и упражнения. – М.: Наука, 1964. – 104 с.
12. Мартыненко В.С. Операционное исчисление. – Киев.: Высшая школа, 1973. – 267 с.

13. Овчинников П.П. Вища математика: Підручник. У 2-х ч. – К.: Техніка, 2000. – Ч.2. – 792 с.
14. Пантелеев А.В., Якимова А.С. Теория функций комплексного переменного и операционное исчисление в примерах и задачах: Учеб. пособие. – М.: Высш. шк., 2001. – 445 с.
15. Пискунов Н.С. Дифференциальное и интегральное исчисления для втузов. В 2-х т.: Учебное пособие для втузов. – М.: Наука, 1985. – Т. 2. – 560 с.
16. Письменный Д.Г. Конспект лекций по высшей математике. – М.: Айрис-пресс, 2003. – Ч.2. – 256 с.
17. Решебник. Высшая математика. Специальные разделы / Под ред. А.И.Кириллова. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2003. – 400 с.
18. Римский-Корсаков Б.С. Операционное исчисление. – М.: Высшая школа, 1960. – 146 с.
19. Сборник задач и упражнений по специальным главам высшей математики. Учебное пособие для втузов / Под ред. Г.И.Кручковича. – М.: Высшая школа, 1970. – 512 с.
20. Сборник задач по математике для втузов. Ч. 2. Специальные разделы математического анализа: Учеб. пособие для втузов / Болгов В.А., Ефимов А.В., Каракулин А.Ф. и др.; под ред. А.В.Ефимова, Б.П. Демидовича. – М.: Наука, 1986. – 368 с.
21. Шелковников Ф.А., Токайшвили К.Г. Сборник упражнений по операционному исчислению. – М.: Высшая школа, 1976. – 184 с.
22. Шостак Р.Я. Операционное исчисление. – М.: Высшая школа, 1972. – 280 с.
23. Штоколо И.З. Операционное исчисление. – Киев.: Наукова думка, 1975. – 300 с.
24. Эйдерман В.Я. Основы теории функций комплексного переменного и операционного исчисления. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2002. – 256 с.

Навчальне видання

Павленко Анатолій Васильович

Кагадій Лариса Петрівна

Копорулін Володимир Львович

ОПЕРАЦІЙНЕ ЧИСЛЕННЯ

Навчальний посібник

Тем. план 2012, поз. 96

Підписано до друку 20.02.2012. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский.
Облік.-вид. арк. 2,47. Умов. друк. арк. 2,44. Тираж 100 пр. Замовлення № 14.

Національна металургійна академія України
49600, м. Дніпропетровськ- 5, пр. Гагаріна, 4

Редакційно-видавничий відділ НМетАУ